

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

Манзарук Дар'я Сергіївна

**ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ В
УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи за другим рівнем вищої освіти (магістр)

Миколаїв – 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Аналізуючи політичні реалії сучасного світу, важко залишити без уваги питання, побічно чи безпосередньо пов'язані з феноменом політичних партій та партійних систем у державах, які пройшли етап радикальної трансформації суспільства. Науковий інтерес до проблем функціонування партій та партійних систем пов'язаний з тим, що політичні партії були і залишаються найважливішим політичним інститутом. А проблеми політичних партій у певному сенсі можуть служити своєрідним індикатором, що дозволяє визначити справжній характер процесів, що відбуваються у державі та суспільстві. Партії є другим за важливістю після держави суб'єктом та центром зосередження політики. Вони створюються для боротьби за владу та її використання.

Теоретичне осмислення політичних партій має давню традицію, при цьому інтерес актуальний досі. Пов'язано це з тим, що політичні партії – це не статичні політичні інститути, а динамічні, в постійному розвитку громадсько-державні організації. Тому проблеми політичних партій виявляються, так би мовити, збиральним та концентрованим виразом особливостей реальних процесів та теоретично значущих політичних явищ. У зв'язку з цим, зараз держави, які тільки недавно прийняли демократичний напрямок розвитку у спробі реалізації власного демократичного транзиту, спираються на партійні системи, які найчастіше також знаходяться ще у стадії формування та вивчення яких може дозволити визначити ступінь розвитку демократії в певній державі. Та й загалом, поява та подальший розвиток політичних партій може сприяти зміцненню демократичних основ держави, показувати рівень ефективності політичної системи. Крім цього, не всі демократії є однаковими, багато механізмів, наприклад, як виборча система відрізняються один від одної, взаємодіючи та впливаючи на інші елементи політичної системи, у тому числі й партійну.

Наприкінці ХХ століття у країнах Східної Європи відбуваються значні зміни, які пов'язані з демократичними революціями, під час яких відбувається зміщення комуністичних режимів. Безумовно, викликані цілим комплексом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, дані події не могли не торкнутися партійних систем цих країн. Доречно виділити те, що політичні партії є основними акторами у виборчих кампаніях, визначаючи їх форму та зміст. Також партії відіграють значну, а часом і визначальну роль у формуванні порядку денного, при цьому беручи участь у прийнятті політичних рішень та розробці й реалізації політичного курсу. Також у ході вибудовування нової демократії з'являється невід'ємна необхідність у виборі серед безлічі процедур та норм, встановлюючи та налагоджуючи особливості характеру взаємовідносин між урядом, парламентом та громадянами. І від характеру процесу вибору цих процедур, наявності чи відсутності консенсусу акторів, які беруть участь у цьому виборі, залежить характер подальшого розвитку в напрямку демократичних трансформацій тієї чи іншої держави.

На сьогодні інтерес дослідження партійних систем обумовлений не тільки вивченням процесів, що відбуваються в демократичних країнах, а й дослідженням держав, що трансформуються, які колись переживали тоталітарні та авторитарні політичні режими, оскільки успішний розвиток партійної системи пов'язують із розвитком демократії. Безумовно, поява партій не завжди сприяє формуванню демократичної системи. Найчастіше закріплюється монополія на владу однієї з привілейованих груп. Незважаючи на це, у державах, які успішно пройшли шлях демократизації можливе збереження нестабільності партійної системи та втрата партіями тих функцій, які вони

мають у країнах із розвинутою демократією. Здебільшого ці особливості взаємопов'язані з комуністичним етапом. У свою чергу, розвиток партійних систем постає як подолання цього етапу.

Для більш повного розуміння історії формування партій та партійних систем розглядаються дослідження, в яких партійний генезис є головним об'єктом інтересу, але включений до загальнополітичного та культурного контексту, що дозволяє аналізувати цю проблематику з різними світоглядними установами, зокрема в працях К. Бабенко, Г. Зеленько, А. Колодій, О. Марчак, О. Нікогосян, Ю. Остапець, К. Песоцька, Ю. Сліпецька, Ю. Шведа тощо. Різні аспекти політичних трансформацій, у т. ч. партійних систем, представлені у роботах Т. Бевз, Т. Кіс, М. Лешанич, І. Осадчук, Е. Пашковський, О. Сутула, М. Шелемба тощо.

Аналіз розвитку та ролі партій у становленні сучасних політичних систем Європи, взаємодія з іншими політичними силами довгі роки були предметом наукового аналізу як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, що ще раз підкреслює актуальність обраної теми. Нормативною основою дослідження є положення та норми Основного Закону України, законів, підзаконних нормативно-правових актів, постанов КМУ, які є нормативно-правовими основами функціонування партій та партійних систем. Емпіричну базу дослідження склали дані статистичних досліджень, що характеризують розвиток партійних систем за кордоном та в Україні, вітчизняні та міжнародні законодавчі й нормативні акти, документи вітчизняних та зарубіжних організацій, що регулюють здійснення державної політики в сфері партійного будівництва, матеріали науково-практичних конференцій, а також інша інформація, опублікована в періодичній пресі та в системі Інтернет.

Об'єктом дослідження – є партійні системи в умовах демократичної трансформації суспільства.

Предметом дослідження – є фактори, що надають вплив на процеси формування партійних систем в умовах трансформації.

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу для виявлення особливостей формування партійних систем та еволюції політико-партійного простору в контексті демократичної трансформації.

Для реалізації даної мети потрібно було вирішення наступних **завдань**:

- проаналізувати основні підходи до вивчення політичних партій та партійних систем;
- виділити основні типології партійних систем в зарубіжних країнах;
- визначити основні тенденції розвитку партійних систем в умовах трансформації;
- охарактеризувати основні проблемні питання формування партійної системи в Україні;
- окреслити перспективи подальшої трансформації партійних систем зарубіжних країн із можливим використанням в Україні.

Методи дослідження. Методологічну базу дослідження складають загальнонаукові методи: індуктивний, дедуктивний метод аналогії; теоретичні методи: бінарне порівняння, і навіть мережевий підхід. Зокрема, поєднання хронологічного та проблемно-теоретичного методів дозволяє: виявити загальне та особливе у різних партійних системах; визначити співвідношення об'єктивних та суб'єктивних факторів у розвитку партійних систем; поєднання порівняльного методу та мережного підходу дозволяє:

оцінити фактори, що впливають на формування партійних систем та визначити взаємовплив політичних факторів, що впливають на формування партійних систем. Також у дослідженні застосовані такі компаративні методи: метод окремого випадку, бінарний аналіз, порівняння контрастних та подібних країн, а також типологічні та класифікаційні схеми. Для обробки емпіричного матеріалу використано аналіз статистичних даних, а також з'ясування якісних та кількісних залежностей між досліджуваними змінними. Крім того, застосовано міждисциплінарний підхід, заснований на теоретико-методологічних засадах, які напрацьовані у публічному управлінні, менеджменті, політології, конституційному праві, та яке забезпечує комплексне розкриття предмет дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автор обґрунтував основні причини та пояснювальні моделі кризи сучасних політичних партій в умовах трансформаційних процесів.

вперше

здійснено спробу проаналізувати наявну загальну теорію партій, що поділяється більшістю сучасних дослідників з точки зору сучасної суспільно-політичної ситуації в сіті та Україні зокрема;

удосконалено

тезу щодо місця та значущості розвитку партійних систем у процесах демократичного транзиту;

дістало подальшого розвитку

шляхи пошуку оптимальної конфігурації партійної системи для окремої країни, що передбачає просування від загальних закономірностей взаємодії виборчої та партійної систем до статистичного аналізу факторів та регіональних тенденцій та особливих потреб певної держави;

основні фактори, що впливають на формування партійної системи в Україні в якості зовнішньополітичних орієнтації (взаємини з ЄС, РФ, США), і навіть ряду внутрішньополітичних факторів (політика пам'яті, економічні пріоритети, регіональні відмінності тощо).

Апробація результатів дослідження. Матеріали магістерської роботи стали підґрунтям для написання тез доповідей на конференцію «Могилянські читання-2021» на тему «Особливості формування партійної системи України».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані висновки дозволяють виробити практичні рекомендації щодо усвідомлення того факту, що без системного підходу до формування політичних партій неможливо очікувати отримання скільки-небудь задовільних результатів для ефективного управління суспільством. На основі проведеного дослідження можлива розробка рекомендацій щодо підвищення результативності функціонування партійної системи суспільства, що трансформується, а також різноманітних програм підтримки політичних партій. Результати проведеного дослідження можуть бути затребувані у навчально-освітньому процесі при розробці та читанні навчальних курсів окремих розділів публічного управління, публічної політики, політології, виборчих технологій, а також для прикладних досліджень партійної системи та політичних партій України.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 101 сторінку, із них 80 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У першому розділі *«Теоретичні основи дослідження формування партійних систем»* висвітлено теоретичні підходи в дослідженні зарубіжної та вітчизняної державної політики щодо формування партій та партійних систем.

Підрозділ 1.1. «Особливості поняття та змісту партій та партійних систем» присвячений теоретичному аспекту дослідження даного питання. Наголошено, що у сучасній науці існує велика різноманітність підходів щодо дефініцій поняття партійних систем та їх типологій, так і щодо досліджень формування та виділення факторів цього формування. На думку автора під час проведення аналізу партійних систем найоптимальніше використовувати наступну типологію партійних систем: однопартійна, система з домінуючою партією, двопартійна, помірного плюралізму, крайнього плюралізму, атомізована, півторاپартійна, система двох з половиною партій, партійна система з правлінням однієї чи групи партій, які постійно змінюють своїх союзників. Крім того варто обов'язково враховувати той факт, що класифікація партійних систем відповідатиме реальності тільки в тому випадку, коли кількісний критерій буде використовуватися відповідно до історичних аспектів та соціальної природи партії, виступаючи певною похідною від них. Крім цього, на конфігурацію партійних систем впливає безліч факторів і формат партійних систем часто пов'язаний з елементами інституційного устрою, такими як виборча система, форма правління тощо.

Підрозділ 1.2. «Загальна характеристика партійних систем зарубіжних країн» присвячено дослідженню особливостей формування політичних партій та відповідних партійних систем у зарубіжних країнах, з акцентом на країни пострадянського та постсоціалістичного табору для окреслення спільних та відмінних характеристик у вказаних процесах. Наголошено, що нові держави, що утворилися на території колишнього радянського простору наприкінці ХХ ст. і сьогодні продовжують переживати складні процеси соціально-економічних, політичних і духовних перетворень. Значна частина цих країн взяла курс на перехід від недемократичних режимів та планової економіки до демократії та ринку. Однак, демократичний транзит виявився більш тривалим та складним, ніж прогнозувалося фахівцями. І справа тут не тільки у тому, що посткомуністичний суспільно-політичний простір є складним і різноманітним за всіма існуючими теоретико-методологічними підходами. Процес переходу посилювався наявністю додаткових факторів, зокрема, непередбачуваністю політичної реальності, унікальністю кожної країни, що часто зводило нанівець вже існуючі теоретичні знання та практики. Крах комунізму та поява міжпартійної конкуренції у країнах Центральної та Східної Європи призвели до того, що проблема впливу виборчих систем на партії набула особливої актуальності.

Доведено, що сучасні партії та коаліції, як правило, формуються не на ідеологічній, але на кон'юнктурній основі. Спостерігається компенсаторність – властивість партійної системи відшкодовувати ідейно-організаційний дефіцит на політичному ринку шляхом формування нових політичних партій, що кон'юнктурно відповідають потребам виборців. Партії-компенсатори виникають за умов серйозної деформації партійної системи,

дефіциту партій, які справді за своїми якостями є потрібними для виборців. До найуспішніших партій-компенсаторів слід віднести чеську «Партію зелених», яка зараз входить до правлячої коаліції. Партії-компенсатори перебувають у повній залежності від зовнішніх факторів, вони не здатні самостійно формувати власний електорат і можуть бути легко маргіналізовані в майбутньому.

У другому розділі «Особливості процесів трансформації партійних систем» проаналізовано особливості трансформаційних процесів у сучасному світі, розглянуто особливості вказаних процесів у партійному середовищі, з'ясовано місце та роль держави та її регулювання вказаних процесів.

В підрозділі 2.1 «Основні електоральні передумови формування партійних систем» наголошено, що електоральні специфічність сучасного суспільства й поведінки виборців залежать від цілої низки особливих факторів, а саме: особливостей у соціальному складі населення, його розселенні та урбанізації; рівнях розвитку й спеціалізації господарства; історичних традиціях й регіональній політичній культурі тощо. Також електоральні особливості сучасних держав та їхніх окремих адміністративних й територіальних одиниць досить часто призводять до виникнення та поширення тенденцій дестабілізації політичної ситуації й перетворюються на каталізатори конфліктних ситуацій між різними групами, громадянами тощо. крім того за контурами електорального «розколу» можна простежити розмежування виборців на основі етнічних, мовних, вікових, урбанізаційних, соціально-економічних, релігійних факторів тощо.

Зроблено висновок, що високий рівень неоднорідності електорального простору, як правило, є властивим державам з складною етнічною структурою й досить великими територіями з компактним проживанням представників етнічних меншин.

Підрозділ 2.2. присвячено розгляду «Особливостям розвитку партійних систем в контексті демократичного транзиту та трансформації суспільства». Наголошено, що трансформаціям у Центральній та Східній Європі притаманний змішаний тип змін. Раптові радикальні зміни найважливіших засад громадського порядку поєднуються з поступовими реформами, заміною різних елементів колишнього політичного устрою новими, більш адекватним сучасним вимогам. Аналіз трансформаційних процесів в Україні та в Центральній та Східній Європи виявив парадоксальну ситуацію – з одного боку, на перших етапах трансформаційного процесу корисною може бути потужна авторитарна держава, з іншого боку – повний перехід до демократії неможливий без ліквідації авторитарних тенденцій у державі.

Зроблено висновок, що яскрава вираженість особливостей трансформаційних процесів в країнах Європи є відображенням їхнього безпосереднього взаємозв'язку із потужними процесами відродження етнічних та національних проблем, що великою мірою визначає можливості, динаміку й перспективи подальших процесів консолідації в більшості країн вказаного регіону. Крім того, у вказаних країнах вдалося все таки здійснити встановлені раніше домовленості й закласти основу нових політичних режимів за допомогою проведення вільних виборів, прийняття конституцій, формування основних інститутів сучасної демократії. Результати вказаних перетворень в більшості постсоціалістичних країн Європи щодо встановлення належних інститутів демократичної системи, змін структури суспільства все ще залишаються дискусійними. Встановлено, що більшість постсоціалістичних країн все ж таки змогли досягти певних успіхів на шляху становлення демократії й громадянського суспільства, формування засад правової держави, на противагу більшості пострадянських держав.

В третьому розділі *«Динаміка розвитку партійних систем в контексті системної трансформації суспільства»* проаналізовано особливості динамічності трансформаційних процесів існуючих партійних систем, що потребують нагального вирішення для покращення суспільно-політичної ситуації в світі та нашій країні зокрема. Окреслено основні напрями подальшого підвищення ефективності діяльності політичних партій та партійних систем.

У підрозділі 3.1. *«Основні проблемні питання формування партійної системи в Україні»* вказано, що на сьогодні можемо виділити три основні підходи щодо характеристики наявних змін у партійній системі України, виділяючи її етапи:

1. на підставі оцінки змін у політичних партіях (створення, злиття, поглинання);
2. на підставі оцінки змін формату партійної системи;
3. на підставі оцінки ключових факторів в оточенні партійної системи, які впливали на самі партії та взаємовідносини між ними (зокрема, характер політичного режиму, виборчої системи, конституційно-правового дизайну, змін у соціальній структурі суспільства, актуальність суспільних процесів тощо).

Кожен із запропонованих підходів має право на існування, проте характеризує лише окремі аспекти еволюції партійної системи та/або політичних партій, і не дає цілісного бачення еволюції. На наш погляд, таке бачення мало включати як відповідні зміни у політичних партіях та партійній системі, так і події (процеси) в оточенні партійної системи, які могли бути факторами відповідних змін.

Зроблено висновок, що у період 2010-2015 рр. Україна та її суспільство пройшли через ряд драматичних змін, що відбулися на фоні подальшого розвитку української партійної системи. Зміни відбувалися у функціонуванні системи в цілому, діяльності її елементів – політичних партій, у зовнішньому середовищі (законодавчій базі, політичному оточенні, спрямованості зовнішнього впливу тощо). Партійна система розвивалася у межах помірнього плюралізму з утворенням двох основних полюсів (влада та опозиція), при цьому провладні партії відзначалися консолідацією та високою здатністю до мобілізації, тоді як опозиційні сили характеризувалися високим рівнем розпорошення.

У підрозділі 3.2. *«Перспективи подальшої трансформації партійних систем зарубіжних країн із можливим використанням в Україні»* наголошено, що політичне переформатування в Україні 2014-2015, 2019 років призвело до радикального поновлення партійної системи. З одного боку, внаслідок втрати суспільної підтримки, правляча нещодавно партія пережила розкол і згодом фактично зникла з політичної сцени, з іншого боку – основними складовими системи стали партії, які до падіння режиму В. Януковича перебували в опозиції.

Зроблено висновок, що в Україні простежується тенденція до відновлення системи поміркованого плюралізму. У ній співіснують партії, які можуть бути умовно віднесені до обох частин ідеологічного спектру – лівої та правої. При цьому партії правої частини ідеологічного спектру є більш артикульованими. З точки зору кількості та співвідношення ваги парламентських партій, система на даному етапі може характеризуватись як украї багатопартійна. Незважаючи на радикальне оновлення, характер політичних партій як складових партійної системи в Україні загалом не змінився. Партії значною мірою створюються для задоволення певних потреб окремих груп, їх утворення зазвичай відбувається «згори», так само відбуваються процеси об'єднання партій.

ВИСНОВКИ

Роль партій у політичному житті суспільства за всіх часів була значуща. Цю значущість надає партіям саме соціальне середовище. Перші партії були засновані на таких соціальних інститутах, як клієнтела, патронаж, племінні відносини, каум, трохи пізніше – на кліках та різного роду стратегічних групах, що формуються на основі неформальних і часто неполітичних зв'язків, де головним референтом була ідея, а конкретна людина – вождем, головою клану. Сучасні партії є партіями, що утворилися на основі принципу, особливого принципу абстрактного та умоглядного, відомого лише представникам нашого часу й, можливо, через це є незвичайним і незрозумілим феноменом, який колись мав місце у людських справах. Сучасні партії народжуються, формуються та розвиваються в ході процесів суспільно-політичної модернізації, яка пов'язана із зростанням політичної активності населення та змінами в публічному управлінні.

В результаті проведеного дослідження було зроблено наступні висновки.

1. На сьогодні у науці обсяг досліджень з теорії партій та партійних систем є суттєвим. Дослідниками запропоновано та обґрунтовано ряд можливих визначення та критеріїв класифікації партій та партійних систем, що знаходиться в діапазоні від ідеолого-політичної приналежності партії та її програмних установок, її цілей та функцій у політичній системі, характеру членства, ролі в ефективному функціонування публічної сфери та державного управління. Розроблено питання щодо походження партій, щодо партійної опозиції, позасистемних партій, «смерті чи кризи партії», зрощування партій з бізнесом тощо. Окремим аспектом дослідження – є партійна система. При розгляді критеріїв їх типології та класифікації використовували ідеї М. Дюверже, Дж Сарторі, Ж. Блонделя. Як теоретична платформа дослідження були взяті ідеї щодо типології партій П. Лукарді, К. Джанда та Д. Кінга. Досягнуті дослідниками результати дозволили згрупувати дослідження з можливою класифікацією партій та впорядкувати уявлення про них у сучасній науці. Однак наголосимо, що зроблена робота не є остаточною та не може претендувати на завершеність. Процеси створення та функціонування як партій, так і партійних систем є динамічними, що потребує постійного вивчення вказаних явищ.

2. В зарубіжних країнах на сьогодні діють різноманітні політичні партії. Традиційно вони відрізняються за своїми соціально-економічними установками, проте в 60-х роках ХХ ст. стали виникати партії, зорієнтовані на ефективне вирішення нових проблем (охорони довкілля, ядерної загрози, імміграції, європейської інтеграції, охорони прав жінок і меншин тощо). Виходячи з ідеологічних установок, існуючі партії досить умовно можна розділити на такі групи: консерватори, ліберали, соціал-демократи, зелені, ліві радикали, праві, регіоналісти. Крім того в зарубіжних країнах варто від політичних партій слід відрізняти т. зв. групи тиску, які є своєрідним елементом політичної системи розвинених країн. Спочатку вони виникли у США, а потім були сприйняті іншими країнами. Досить часто їх називають саме лобістськими організаціями, зацікавленими групами. В інших країнах вони фігурують під іншими назвами (наприклад, парламентські агенти у Великій Британії). Політичні партії на сьогодні є найважливішою ланкою політичної системи суспільства зарубіжних країн. Політична партія – це особлива громадська організація (об'єднання), яка безпосередньо ставить перед собою завдання отримати державну владу, утримати її у своїх руках, використовувати державний апарат для реалізації оголошених перед виборами програм. Вона створюється з метою участі

громадян у політичному житті суспільства за допомогою формування та вираження їхньої політичної волі, участі у громадських та політичних акціях, у виборах та референдумах, а також з метою представлення інтересів громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

3. Сучасні процеси трансформації є нелінійними соціальними процесами, що відбуваються в кризових умовах та охоплюють всі сфери суспільства, тобто мають системний характер. Трансформаційні процеси відбуваються в суспільстві, в якому соціальна система втрачає стійкість і стабільність і вступає у період нерівномірних взаємодій. Загальною рисою розвитку демократичного режиму була необхідність здійснення перетворень не тільки в політичній, а й економічній та соціальній сферах. Порівняно з іншими постсоціалістичними та пострадянськими країнами несприятливими факторами трансформації політичного режиму України стали:

- тривалий період існування комуністичного режиму;
- вихідним пунктом трансформації була відсутність досвіду вільних ринкових економічних взаємовідносин;
- незначна кількість реформаторської еліти у взаєминах якої не вистачало консенсусу та консолідації щодо стратегічних напрямів розвитку;
- необхідність поряд з демократичним транзитом будувати державність та формувати політичну націю;
- низький рівень підтримки суспільством демократичної трансформації, відсутність розвиненої системи інститутів громадянського суспільства;
- несприятлива зовнішньополітична ситуація, що проявилася в незначній фінансовій та політичній підтримці західними країнами демократичних перетворень.

4. На сьогодні більшість політичних партій, що діють в нашій країні, так й вітчизняна партійна система характеризуються наявністю певної кількості проблемних питань, що здійснюють суттєвий вплив на ефективність функціонування вказаних інститутів та окреслюють можливі шляхи їхнього вирішення. До причин виникнення проблемних питань функціонування партій та партійних систем у вітчизняних умовах є рівень загального стану нашого суспільства, а також ціла низка інших чинників, що є пов'язаними з діями самих політичних партій та їхніх представників. Саме тому варто окреслити критерії оцінки політичних партій та партійних систем, що характеризують їхні головні проблемні питання щодо ефективного формування партійної системи в нашій країні, представлені:

- відсутністю тривалих стабільних взаємозв'язків з конкретними соціальними групами (втрата політичними партіями усталеної соціальної бази як передумови ефективного довготривалого функціонування);
- слабкістю (в деяких випадках відсутністю) програмних ідеологічних засад політичної партії;
- регіональним характером підтримки основних політичних сил, відсутністю загальнонаціональних політичних партій;
- здійсненням значного впливу з боку фінансово-промислових груп й окремих представників великого бізнесу, непрозорим характером партійних фінансів, високим рівнем політичної корупції;
- значним відривом від суспільства, не підзвітністю виборцям партійних представників, які були обрані до відповідних владних органів;

- тенденціями до формування нових партійних та політичних блоків, більшість із котрих існують виключно на протязі одного виборчого циклу;
- гіпертрофованим характером особистісного чинника;
- браком внутрішньопартійної демократії.

Вказані недоліки діяльності вітчизняних політичних партій здійснюють суттєвий вплив на функціонування вітчизняної партійної системи, що призводить до:

- низького рівня стабільності партійної системи;
- відсутність належного рівня представництва наявних у вітчизняному суспільстві інтересів різних соціальних груп;
- стимулювання закріплення й інституціоналізації соціокультурного поділу вітчизняного суспільства на основі регіональних відмінностей, що є перешкодою для тривалого процесу формування загальнонаціональної ідентичності громадян держави;
- конфліктного характеру взаємовідносин між суб'єктами партійної системи, що призводить до дестабілізаційних владних процесів та періодичних криз політичної сфери, провокування порушень прав опозиції, дестабілізації суспільно-політичної ситуації в цілому;
- низького рівня суспільної легітимності партійної системи, що призводить до партизації державної влади та публічного управління.
- окреслити перспективи подальшої трансформації партійних систем зарубіжних країн із можливим використанням в Україні.

5. Необхідність використання та впровадження кращих практик функціонування партійних систем зарубіжних країн у вітчизняну практику є загальновизнаним фактом, що потребує приділення належної уваги власним вітчизняним особливостям. Необхідність суттєвих змін в діяльності політичних партій та партійних систем, що повинні спрямовуватися на належне забезпечення реального й ефективного виконання ними покладених на них суспільних функцій, в першу чергу – представницької функції. Необхідні зміни можуть відбуватися як внаслідок трансформаційних процесів політичних партій, так й шляхом формування якісно нових партійних структур, в онові яких буде покладено змінену систему взаємовідносин між суб'єктами партійної системи. Зважаючи на наявну ситуацію можемо окреслити основні завдання й напрями подальшого розвитку політичних партій та систем нашої країни представлені:

- належним забезпеченням відповідності партійної системи існуючій соціальній структурі суспільства, формуванням стабільної соціальної основи партій та відповідного представництва інтересів тієї чи іншої соціальної групи;
- забезпеченням відповідності політичних партій їхньому загальнонаціональному статусу, стимулюванням ефективного розвитку відповідних організаційних партійних структур у всіх регіонах країни, обмеженням використання та маніпулювання суспільно-конфліктних тем під час виборчого процесу;
- обмеженням впливу на діяльність політичних партій з боку фінансово-промислових груп, забезпечення прозорості партійних фінансів, запобігання й протидія політичній корупції тощо;
- запровадженням дієвих механізмів підзвітності й відповідальності перед громадянами представників політичних партій, котрих було обрано до відповідних владних органів й органів місцевого самоврядування;

- підвищенням ефективності партійної діяльності у владних органах, якісною програмно-цільовою та нормотворчою діяльністю, професіоналізмом кадрового корпусу, обмеженням впливу популістських ідей та гасел;

- зниженням рівня конфліктності між відповідними суб'єктами політичної системи, унеможливленням використання політичними партіями, що перебувають при владі, адміністративного чи будь-якого іншого ресурсу під час виборчого процесу, використання власних владних повноважень для здійснення тиску на наявні опозиційні сили, запровадження цивілізованих правил здійснення політичного та соціального діалогу між владою й опозицією тощо.

Анотація

Стартова ситуація, що склалася в Україні початку 1990-х років, що включає фактори політичного, економічного та соціокультурного характеру, ускладнила нинішній демократичний процес в Україні. Зокрема, динамічний розвиток нашої держави, аналогічний іншим пострадянським країнам, був неможливий, з однієї сторони – внаслідок несприятливої зовнішньополітичної ситуації; з іншої – надзвичайно вузьким прошарком партійно-політичної еліти, відсутністю в ній консенсусу та консолідації щодо стратегічних напрямів розвитку держави.

Наголошено, що пошук оптимальної конфігурації партійної системи для окремої країни передбачає просування від загальних закономірностей взаємодії виборчої та партійної систем до статистичного аналізу факторів та регіональних тенденцій й особливих потреб певної держави. Основними факторами, що впливають на формування вітчизняної партійної системи, можна відзначити – зовнішньополітичні орієнтації (взаємини з ЄС, РФ, США), і навіть ряд внутрішньополітичних факторів (політика пам'яті, економічні пріоритети, регіональні відмінності тощо).

Доведено, що до закінчення процесу формування політичних партій на початку 2000-х років, їхня електоральна база визначається регіональними відмінностями. Фактично, Україна протягом двох циклів виборів (2007 та 2012 рр.) демонструвала «розкол» країни на два приблизно рівні макрорегіони, які представляють електоральну базу для своєї (своїх) політичної партії.

Наразі у більшості зарубіжних країн завершився етап трансформації суспільства, досягнуто досить високі рівні суспільно-політичної політичної стабільності. Тоді як Україна й досі перебуває у стані кризи. Партійна система України вкотре вступає у період трансформації, коли старі політичні партії – КПУ, ПР – перестають існувати, або схильні до заборони або суттєво знижують свої результати, а нові політичні партії не мають міцної довіри з боку виборців.

Доведено, що Україна порівняно з іншими країнами, не мала об'єктивних та суб'єктивних передумов для динамічної та послідовної модернізації партійної системи. Поряд з цим, аналіз основних принципів функціонування політико-владних інститутів України, особливостей функціонування політичних партій свідчить про низку суттєвих прорахунків, насамперед із боку законодавчої та виконавчої влади України, що спричинило поглиблення та загострення проблем модернізації товариства.

Ключові слова: партія, політична партія, партійна система, трансформація, динаміка, виборча система.

Summary

The initial situation in Ukraine in the early 1990s, which includes political, economic and

socio-cultural factors, has complicated the current democratic process in Ukraine. In particular, the dynamic development of our state, similar to other post-Soviet countries, was impossible, on the one hand – due to the unfavorable foreign policy situation; on the other – an extremely narrow stratum of the party-political elite, the lack of consensus and consolidation on the strategic directions of state development.

It is emphasized that the search for the optimal configuration of the party system for a particular country involves moving from the general patterns of interaction of electoral and party systems to statistical analysis of factors and regional trends and special needs of a particular state. The main factors influencing the formation of the domestic party system can be noted – foreign policy orientations (relations with the EU, Russia, USA), as well as a number of domestic political factors (memory policy, economic priorities, regional differences, etc.).

It is proved that until the end of the process of forming political parties in the early 2000s, their electoral base is determined by regional differences. In fact, during the two election cycles (2007 and 2012), Ukraine demonstrated a "split" of the country into two roughly equal macro-regions, which represent the electoral base for (their) political party.

At present, in most foreign countries, the stage of transformation of society has been completed, and fairly high levels of socio-political and political stability have been achieved. While Ukraine is still in a state of crisis. Ukraine's party system is once again entering a period of transformation, when the old political parties – the CPU, the PR – cease to exist, or are prone to bans or significantly reduce their results, and new political parties do not have strong trust from voters.

It is proved that Ukraine, compared to other countries, did not have objective and subjective prerequisites for dynamic and consistent modernization of the party system. In addition, the analysis of the basic principles of functioning of political institutions of Ukraine, the peculiarities of the functioning of political parties shows a number of significant miscalculations, primarily by the legislative and executive authorities of Ukraine, which led to deepening and exacerbation of modernization.

Key words: party, political party, party system, transformation, dynamics, electoral system.